Odnos samopoimanja i samopoštovanja kod adolescenata

Fidrmuc, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:569002

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

ODNOS SAMOPOIMANJA I SAMOPOŠTOVANJA KOD ADOLESCENATA

Diplomski rad

Tina Fidrmuc

Mentor: Prof. dr. sc. Damir Ljubotina

Zagreb, 2020.

Sadržaj

UVOD 1
O samopoimanju 1
Mjerenje samopoimanja 2
Samopoštovanje 3
Mjerenje samopoštovanja 4
Korelati samopoštovanja koji ovise o razvojnoj dobi 5
Školski uspjeh 5
Tjelesni izgled 6
Odnosi sa značajnim drugima 7
Sreća 7
Izvori samopoštovanja kod različitih skupina ljudi 7
Važnost samopoštovanja kod adolescenata u Hrvatskoj 8
CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA 8
Problemi i hipoteze 9
METODOLOGIJA 9
Sudionici istraživanja 9
Postupak 10
Instrumenti 11
REZULTATI 13
RASPRAVA 18
ZAKLJUČAK 24
LITERATURA 25
PRILOZI 28

Odnos samopoimanja i samopoštovanja kod adolescenata

Relationship between self-concept and self-esteem in adolescents

Tina Fidrmuc

SAŽETAK

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati razlike u samopoštovanju zagrebačkih srednjoškolaca te važnosti i zadovoljstvu aspektima samopoimanja s obzirom na spol i usmjerenje, steći uvid u hijerarhiju važnosti i zadovoljstva određenim aspektima samopoimanja te ispitati na koji način su aspekti samopoimanja povezani sa samopoštovanjem. Istraživanje je provedeno na 664 ispitanika u ukupno 24 zagrebačke srednje škole. Korišteni upitnici su Rosenbergov upitnik samopoštovanja, upitnik samopoimanja i nekoliko pitanja o demografskim podacima. Nakon provedene složene analize varijance utvrđena je razlika u samopoštovanju zagrebačkih srednjoškolaca ovisno o spolu, muški ispitanici pokazuju statistički značajno više samopoštovanje od žena. Samopoštovanje gimnazijalaca je značajno više od onog izmjerenog Rosenbergovim upitnikom samopoštovanja na učenicima srednjih strukovnih škola. Interakcija se nije pokazala značajnom. Postoje razlike u hijerarhijskoj strukturi zadovoljstva aspektima samopoimanja ovisno o spolu i usmjerenju učenika, a generalno su najzadovoljniji fizičkim zdravljem, a najmanje su zadovoljni ljubavnim životom. Razlike su prisutne i u hijerarhijskoj strukturi važnosti aspekata samopoimanja ovisno o spolu i usmjerenju, a generalno je učenicima najvažnije fizičko zdravlje, a najmanje su im važne matematičke vještine. Samopoimanje i samopoštovanje su u visokoj korelaciji, te samopoimanje dobro objašnjava samopoštovanje. Rezultati ne ukazuju na odstupanje samopoštovanja zagrebačkih srednjoškolaca u odnosu na rezultate dobivene u ostalim istraživanjima samopoštovanja, te omogućuju stjecanje dubljeg uvida u hijerarhiju aspekata samopoimanja.

Ključne riječi: samopoštovanje, samopoimanje, adolescenti, hijerarhija aspekata samopoimanja

SUMMARY

The aim of the research was to examine the differences between self-esteem of Zagreb high school students and the importance and satisfaction of aspects of self-concept with regard to gender and school orientation, to gain insight into the hierarchy of importance and satisfaction with certain aspects of self-concept, and examine how aspects of self-concept are related to self-esteem. The research was conducted on 664 students in a total of 24 Zagreb high schools. The questionnaires used were the Rosenberg self-esteem questionnaire, the Self-perception questionnaire, and several questions about demographic data. After conducting a two-way analysis of variance, a difference was found in the self-esteem of high school students depending on gender, male respondents show statistically significant higher self-esteem than female respondents. Grammar school students' self-esteem is significantly higher than that measured on vocational high school students. The interaction did not prove significant. There are differences in the hierarchical structure of satisfaction with aspects of self-concept depending on gender and school orientation of students, and they are generally most satisfied with physical health and least satisfied with their love life. Differences are also present in the hierarchical structure of the importance of aspects of self-concept depending on gender and school orientation, and in general students' own physical health is the most important, and mathematical skills are the least important. Self-concept and self-esteem are highly correlated, and generally self-concept explains self-esteem well. The results in this study are similar to the ones that are gained in other studies about self-esteem, they provide a deeper insight into the structure of self-concept of adolescents in different domains of life, and insight into the hierarchy of aspects of self-concept.

Key words: self-esteem, self-perception, adolescents, hierarchy of aspects of self-concept

UVOD

O samopoimanju

Samopoimanje je koncept koji nam daje odgovore na pitanja o tome tko smo mi, gdje pripadamo i kako se uklapamo u društvo (Oyserman, 2011). Drugim riječima, to je percepcija koju imamo sami o sebi, a na koju su utjecali značajni drugi i atribucije koje pridajemo našem ponašanju. Formirano je kroz iskustvo i interpretaciju okoline (Shavelson, Hubner i Stanton, 1976). Koncept samopoimanja ili *self* u psihologiju uvodi William James 1890. godine, a jedan je od najstarijih i najviše proučavanih koncepata u humanističkim i društvenim znanostima. James smatra da se samopoimanje sastoji od dva aspekta koji ne mogu postojati jedan bez drugoga, a to su znalac (Ja) i objekt znanja (mene). Bilo koje detaljnije utvrđivanje prirode njihovog odnosa nije bilo moguće zbog teške operacionalizacije ova dva dijela *selfa*. Mnogi psiholozi radije prihvaćaju onaj dio *selfa*, koji je prema Jamesu, objekt znanja iz tog razloga što ga je moguće eksperimentalno proučavati. Drugi aspekt, znalac, shvaćaju kao čovječuljka koji živi u glavi pojedinca i pritom doživljava i tumači stvarnost i govori osobi na koji način da se ponaša. Upravo u ovakvoj podjeli *selfa* na dva dijela leži izvor za suvremene dihotomije *selfa* koju veliki broj autora podržava (Lacković-Grgin, 1994). Osim termina samopoimanje u literaturi se ponekad koriste termini slika o sebi, pojam o sebi, svijest o sebi, *self* i samovrednovanje (Bezinović, 1988).

Danas se smatra kako se na strukturu samopoimanja može gledati na jedan od sljedeća četiri načina. Prvi je da je samopoimanje jednodimenzionalan konstrukt, odnosno da sva iskustva o različitim područjima života čine jedan faktor. Druga mogućnost je da je samopoimanje multifacetičan i hijerarhijski organiziran konstrukt. Treći način proučavanja samopoimanja pretpostavlja konstrukt koji se sastoji od više nezavisnih faktora, a četvrti je da samopoimanje ima više inverznih faceta. Jedino oko čega se većina autora uspjela složiti je to da postoji više faceta samopoimanja (Marsh i Shavelson, 1985; prema Lacković-Grgin, 1994).

Muellener i Laird (1971) samopoimanje definiraju kao konstrukt od pet dimenzija, koji čine intelektualne sposobnosti, težnja za postignućem, fizička vještina, interpersonalna vještina i osjećaju socijalne odgovornosti (Bezinović, 1988; prema Lacković-Grgin, 1994). Još složeniji način za objašnjavanje strukture samopoimanja predlaže L'Ecuyer (1981) u čijem su modelu glavne komponente personalni, materijalni, adaptivni i socijalni *self* koji se dalje dijele u više kategorija koje čine osnovu hijerarhijske strukture (prema Lacković-Grgin, 1994).

Kognitivistički orijentirana psihologinja Harterova (1982) razlikuje dva aspekta samopoimanja, a to su deskriptivna i evaluativna komponenta. Ne zaustavlja se na toj distinkciji već upozorava i na potrebu da se razlikuju pojedini procesi samopoimanja: samoopažanje, samovrednovanje i samonagrađivanje. Mnogi autori izraz samopoimanje koriste za deskriptivni aspekt selfa, a kada koriste izraz samopoštovanje zapravo misle na evaluativni aspekt selfa (prema Lacković-Grgin, 1994).

Područja života koja su ključna za procjenu samopoimanja različita su za dobne skupine te se mijenjaju odrastanjem. Adolescenti se ne opisuju kroz predmete koje posjeduju i kroz trenutno ponašanje kao što to rade mlađa djeca, već za opis koriste osobine ličnosti, uvjerenja i stavove (Vasta, Haith i Scott, 1997). Kod adolescenata postoje spolne razlike u regulaciji ponašanja (ženske ispitanice ostvaruju veći rezultat na skali) i u tjelesnom izgledu i sportskoj kompetenciji (muški ispitanici postižu veće rezultate) (Grozdek i sur., 2007). Aspekti samopoimanja koji su se u prijašnjim istraživanjima pokazali povezanima sa samopoštovanjem adolescenata su slika tijela (Burns, 1982; prema Lacković-Grgin, 1994), kompetentnost (Bezinović, 1988), sportska kompetentnost, odnosi s prijateljima i fizički izgled koji je prema nekim autorima najpovezaniji sa samopoštovanjem u doba adolescencije (Harter, 1988).

Mjerenje samopoimanja

S obzirom na to da postoje različita shvaćanja strukture samopoimanja, postoje i brojne skale za mjerenje samopoimanja i sličnih konstrukata ovisno o tome na koji način autori definiraju samopoimanje. Harterova (1985) je autorica Skale samopercepcije za djecu između 8 i 14 godina, a sastoji se od 36 čestica. Ista autorica je 1988. godine napravila novu skalu kako bi mjerila samopercepciju kod adolescenata. Skala samopercepcije za adolescente ispituje osam aspekata slike o sebi (akademska kompetentnost, socijalna prihvaćenost, sportska kompetentnost, tjelesni izgled, poslovna kompetentnost, romantična privlačnosti, regulacija ponašanja i bliska prijateljstva) i devete domene koja ispituje globalno vrednovanje osobe. Prednost ovako konstruirane skale je ta što se može ispitivati odnos pojedinih aspekata samopoimanja i globalnog vrednovanja. Obje skale autorice Harter često se spominju u zdravstvenoj i literaturi o motivaciji (Eiser i sur., 1995). Offerov upitnik slike o sebi za adolescente (OSIQ) koristi se na adolescentima od 13 do 19 godina starosti i mjeri deskriptivne aspekte samopoimanja pomoću 130 čestica. Aspekti samopoimanja koje mjeri su: psihološki *self*, socijalni, obiteljski, seksualni i sposobnost

suočavanja. Upitnik se sastoji od 11 skala koje su raspoređene na sljedeći način: psihološki *self* konstruiran je od skale impulsa, skale koja ispituje emocionalni ton i tjelesnog *selfa*. Socijalni *self* obuhvaća percepciju odnosa s drugima, percepciju morala te obrazovne i profesionalne ciljeve, seksualni *self* mjeri samo jedna skala koja se naziva skala seksualnih stavova, obiteljski *self* smatra se krucijalnim za dobro psihičko zdravlje adolescenata, a mjeri se pomoću jedne skale koja se odnosi na adolescentove stavove prema obitelji. Sposobnost suočavanja se mjeri pomoću tri skale: gospodarenja vanjskim svijetom, skalom psihopatologije i skalom koja mjeri kako se adolescent suočava sa sobom, značajnim drugima i svijetom općenito (Lacković-Grgin, 1994). Još jedna skala koja se često koristi u mjerenju samopoimanja je Tennessee skala samopoimanja (TSCS) autora Coopersmitha i Fittsa (1964) koji su krenuli od pretpostavke da se samopoimanje može objasniti internalnim i eksternalnim točkama referencije. Unutarnja referencija se dijeli na tri skale: identitet, samozadovoljstvo i ponašanje, a eksternalna referencija na pet skala: fizički *self*, moralno-etički *self*, personalni *self*, obiteljski *self* i socijalni *self* (prema Lacković-Grgin, 1994). Marshov upitnik samopoimanja (SDQ) ima tri forme te se sukladno tome koristi za ispitivanje samopoimanja djece u dobi od šest do jedanaest godina, adolescenata od jedanaest do devetnaest godina i mladih osoba iznad osamnaest (Marsh, 1990; prema Lacković-Grgin, 1994). Polazeći od pretpostavke da je percepcija osobne kompetentnosti bitan dio globalnog samopoimanja Bezinović (1988) je razvio Skalu percepcije osobne (ne)kompetentnosti koja se u početnoj verziji sastoji od 50 tvrdnji. Ovo je rijedak primjer skale koja dolazi iz naših područja i sama kratkoća skale i dobra pouzdanost čine ju prikladnom za korištenje u velikom broju slučajeva (prema Lacković-Grgin, 1994).

Samopoštovanje

Jedan od najpoznatijih, ako ne i najpoznatiji istraživač u području samopoštovanja je Rosenberg koji, po uzoru na Jamesa, zastupa tezu da je samopoštovanje jednodimenzionalni konstrukt (Lacković-Grgin, 1994). Rosenberg (1979) samopoštovanje definira kao stav koji osoba ima prema sebi, a koji može biti pozitivan ili negativan. Jedna od socijalnih okolnosti koja utječe na to da stav bude pozitivniji (tj. samopoštovanje više) je veća posvećenost i zanimanje roditelja za djecu (prema Bezinović, 1988). Coopersmith (1967) samopoštovanje definira kao osobni stav i kao neophodni preduvjet za uspjeh, a razvio je i skalu za mjerenje samopoštovanja koja se često koristi u istraživanjima. (Bagley i Evan-Wong, 1975; prema Robson, 1988). Nathaniel Branden (1994), kanadsko-američki psihoterapeut i pisac, na samopoštovanje gleda kao na urođeno

svojstvo pojedinca da samog sebe smatra kompetentnim za izazove koje pred njega stavlja život i kao osobu koja je vrijedna sreće. Još je i Maslow (1943) prepoznao važnost samopoštovanja koje se nalazi u njegovoj hijerarhiji ljudskih potreba, a samopoštovanje definira kao postignuće pojedinca i kao poštovanje i podršku drugih. Samopoštovanje je veoma važan konstrukt, jer u velikoj mjeri utječe na kogniciju, emocije i ponašanje, a pojedinci s visokim samopoštovanjem su skloni konstantno misliti dobro o samima sebi bez obzira na svakodnevne događaje koji ih zadese (Greenberg, 2008). Istraživanja samopoštovanja pokazuju da dječaci konstantno dobivaju više rezultate na upitnicima samopoštovanja od djevojčica (Quatman i sur., 2001; Primorac, 2014). Znanstvenici se često u psihologiji bave istraživanjem samopoštovanja te se bave istraživanjem njegove povezanosti s mnogim konstruktima kao na primjer sa školskim ocjenama (Coopersmith, 1967; prema Lacković-Grgin, 1994), zadovoljstvom životom (Cantril, 1965; prema Lacković-Grgin, 1994), fizičkim izgledom (Stamać, 2003), bliskim odnosima (Raboteg-Šarić, 2009), prehrambenim navikama, uhranjenošću i sportom (Čulina i sur., 2014).

Mjerenje samopoštovanja

Samopoštovanje je sveobuhvatni konstrukt oko čije se operacionalizacije različiti istraživači teško slažu što za sobom povlači probleme u mjerenju istog. Najpoznatija skala za mjerenje samopoštovanja je Rosenbergova skala samopoštovanja. Sastoji se od deset čestica koje mjere globalno samopoštovanje mjereći i pozitivne i negativne osjećaje o osobi. Odgovori na čestice se daju na Likertovoj skali od pet stupnjeva, a ukupan rezultat se računa kao zbroj odgovora na svih deset čestica (Rosenberg, 1965). Provedene su brojne analize rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja i one uglavnom ukazuju na jedan faktor. Razlog tomu je što svih deset pitanja mjere gotovo istu stvar što i je jedan od problema kod mjerenja samopoštovanja i samopoimanja. Samopoštovanje je konstrukt koji se odnosi na zadovoljstvo osobe sobom u cjelini te se može mjeriti upitnicima koji mjere globalni faktor samopoštovanja ili upitnicima koji ga razlažu na više faktora te ih pojedinačno ispituju (Gray-Little i sur., 1997). Coppersmithov upitnik samopoštovanja (SEI) sastoji se od pet subskala: opći *self*, socijalni *self*, školski *self*, obiteljski *self* i skala laži. Coopersmith predlaže tretiranje ukupnog rezultata kao globalnog *selfa* što ne daje dovoljno podataka o pojedinim aspektima samopoimanja i potencijalno vodi do problema s usporedbom među spolovima i ispitanicima različite dobi (Lacković-Grgin, 1994). Hunt (1967) je razvio svoju skalu za mjerenje niskog samopoštovanja od jedanaest čestica za mjerenje niskog samopoštovanja – važne sastavnice depresije (prema Crandal, 1973). Još jedan način za mjerenje

samopoštovanja je pomoću Q sort kompleta koji su razvijeni u kliničkoj praksi radi potreba kliničara. Autori su Butler i Haigha (1954), a komplet u izvornoj verziji sadrži sto tvrdnji koje ispitanik razvrstava u devet kategorija ovisno o tome koliko se koja tvrdnja odnosi na njega (prema Lacković-Grgin, 1994). Početkom ovog tisućljeća jedan od većih trendova u socijalnoj psihologiji bilo je pojačano razvijanje i korištenje implicitnih mjera raznih konstrukta, a među ostalim i samopoštovanja. Bez obzira na njihovu upitnu valjanost, implicitne mjere postaju sve češća pojava u istraživanjima. Dva implicitna testa koja su se pokazala kao najbolji implicitni testovi za mjerenje samopoštovanja su IAT (*Implicit Association Test*) i ime-slovo evaluativni zadatak (Karpinski, 2004).

Korelati samopoštovanja koji ovise o razvojnoj dobi

William James 1980. (prema Harter, 1990) navodi kako je samopoštovanje osjećaj koji se temelji na uspjehu u području koje je važno za pojedinca. Uspjeh u područjima koja su osobno važna za pojedinca više će doprinositi visokom samopoštovanju, dok će uspjeh u područjima koja su manje bitna za pojedinca imati slabiji utjecaj na opće samopoštovanje.

Faktor koji je najviše povezan sa samopoštovanjem kod mladih ljudi je tjelesni izgled, a osim njega sa samopoštovanjem su povezani i akademski uspjeh, fizička kompetentnost, slaganje s vršnjacima, problemi u ponašanju, ljubavni život, bliska prijateljstva i poslovna kompetentnost (Harter, 2000).

Školski uspjeh

Istraživanja su pokazala da umjerene korelacije između samopoštovanja i školskog uspjeha ne ukazuju na to da visoko samopoštovanje vodi do visokog školskog uspjeha. Naprotiv, visoko samopoštovanje je djelomično rezultat dobrih postignuća u obrazovanju. Pokušaji da se radi na povećanju samopoštovanja nisu se pokazali korisnima za poboljšanje akademskog uspjeha, a u nekim slučajevima su se pokazali i kontraproduktivnima. Laboratorijske studije nisu uspjele pronaći vezu između visokog samopoštovanja i uspješnosti u rješavanju školskih zadatka, ali važno je napomenuti da pojedinci s visokim samopoštovanjem više ustraju nakon neuspjeha u odnosu na pojedince s nižim samopoštovanjem (Baumeister i sur., 2003).

Određeni dio adolescenata nije u mogućnosti udovoljiti zahtjevima koje pred njih stavljaju nastavnici, a to ima negativan utjecaj na njihovo samopoštovanje godinama nakon što su odustali od školovanja (Burns, 1982; prema Lacković-Grgin, 1994). Istraživanja povezanosti

samopoštovanja i školskog uspjeha pokazuju da školsko samopoimanje mladih nije povezano s akademskim uspjehom već s uspjehom u pojedinim školskim predmetima (Gage i sur, 1992; prema Huitt, 2009). Drugi podaci pak ukazuju na to da povezanost samopoštovanja i akademskog uspjeha ovisi o stupnju optimizma adolescenta, odnosno o tendenciji da na svijet gleda kao na dobro ili na loše mjesto (Seligman, 1996; prema Huitt, 2009). Rezultati jednog istraživanja pokazuju da je stupanj povezanosti tipa škole i općeg samopoštovanja nizak čak i kad se kontrolira dob. Objašnjenje koje autori predlažu kao moguće je da ljudi procjenjuju svoje samopoštovanje u odnosu sa sebi bliskom okolinom. Koncepti samopoimanja povezani s akademskim uspjehom su u korelaciji s općim samopoštovanjem i općenito sa psihološkom dobrobiti pojedinca (Fend i sur., 1985). Analizom 128 istraživanja dobiven je podatak da se korelacija između samopoimanja i akademskog uspjeha kretala sve od -.77 do .96. (Hansford i sur., 1982; prema Lacković-Grgin, 1994). Samopoštovanje, mjereno Coopersmithovim upitnikom samopoštovanja, je u statistički značajnoj korelaciji s akademskim uspjehom kao i s verbalnim koeficijentom inteligencije (Simon i sur., 1975).

Tjelesni izgled

Ljudi visokog samopoštovanja tvrde da se više sviđaju drugima i da su atraktivniji, da imaju bolje odnose i da ostavljaju bolji prvi dojam od osoba niskog samopoštovanja, ali rezultati istraživanja to ne potvrđuju. Samopoštovanje se ne pokazuje kao prediktor u predviđanju duljine romantičnih veza (Baumeister i sur., 2003). Okolina pozitivno evaluira izgled djece i adolescenata čiji izgled odgovara onome što njihova kultura smatra lijepim, a vrijedi i obrnuto. Mladi koji odstupaju od standarda ljepote negativno su evaluirani i okolina im daje povratne informacije o njihovoj neadekvatnosti. Na razvoj tjelesnog samopoimanja utječe okolina evaluiranjem pojedinčevog izgleda i pojedinac sam načinom na koji sebe procjenjuje. Glavni razlog za povezanost zadovoljstva tjelesnim izgledom i samopoštovanja je taj što je tjelesni izgled prva stvar koju vidimo i prosuđujemo na osobi (Lacković-Grgin, 1994).

Sukladno Jamesovu stavu da je za samopoštovanje mlade osobe važan onaj aspekt života koji je pojedincu bitan, istraživanja (Wade i sur. 1989; prema Lacković-Grgin, 1994) pokazuju kako je u skupini bijelih adolescentica tjelesna atraktivnost najbolji prediktor samopoštovanja, a kod crnkinja je to bliskost s prijateljima. Jedna od bitnih karakteristika tjelesnog izgleda je i debljina mlade osobe, a pokazalo se da su djeca koja su imala problema s težinom četiri godine

nakon prvog mjerenja imala čak duplo veću šansu za nižim samopoštovanjem od one djece koja su imala normalnu tjelesnu težinu (Wang i sur., 2009).

Odnosi sa značajnim drugima

Adolescencija je razdoblje u kojem su roditelji, bliski prijatelji i učenici iz razreda glavni izvori informacija o nama samima. Njihovo mišljenje u velikoj mjeri ima utjecaj na samopoštovanje mladih. Za adolescente je tipično vjerovanje da su i ljudi iz okoline zaokupljeni njihovim izgledom i ponašanjem kao i oni sami što dodatno pojačava vezu između samopoimanja i povratnih informacija od značajnih drugih (Harter, 1990). Adolescenti još uvijek žive sa svojim roditeljima i percepcija koju imaju o roditeljskom ponašanju u korelaciji je sa samopoštovanjem adolescenata, više kod muškog spola, a manje kod ženskog (Gecas i sur., 1986). Osim roditelja i profesori su veoma bitna figura u razvoju adolescenata i osim što im pružaju znanje i socijalne vještine, važan su izvor samopoštovanja - pogotovo akademskog (Humphrey, 2004).

Sreća

Postoji visoka povezanost između samopoštovanja i sreće koju pojedinci doživljavaju. Korelacije ne pretpostavljaju uzročno-posljedični odnos, ali autori vjeruju da visoko samopoštovanje doista vodi ka osjećaju veće sreće. Pod određenim uvjetima nisko samopoštovanje može dovesti i do depresije. Neke studije podupiru hipotezu da visoko samopoštovanje ublažava učinke stresa na organizam, dok druge studije dolaze do suprotnih nalaza i tvrde da se negativni učinci niskog samopoštovanja uglavnom osjećaju u dobrim vremenima. Postoji i treća hipoteza koju dio studija potvrđuje, a to je da visoko samopoštovanje vodi do sretnijih ishoda bez obzira na stres i druge okolnosti (Baumeister i sur., 2003).

Izvori samopoštovanja kod različitih skupina ljudi

Istraživači su promatrali razlike u važnosti koja se pridaje samoprocjenama, percepciji vlastitih kompetencija i usporedbi s drugima kao izvorima pozitivnih podataka o samovrednovanju. Pokazalo se da žene pridaju veću važnost samoprocjenama, muškarci usporedbi s drugima, a oba spola podjednaku važnost pridaju percepciji vlastitih kompetencija (Schwalbe i sur., 1991). U pokušaju da zadrže samopoštovanje na istoj razini ili ga povećaju, ljudi rade one aktivnosti u kojima su dobri i koje su za njih bitne. Pridavat će veću važnost onim vještinama u kojima su uspješniji pa će tako uspjeh u nekom zanatu ili sportu povećati percipiranu kompetentnost pojedinca (Suls i Mullen, 1982; prema Schwalbe i sur., 1991). Razlike među pojedincima u strukturi samopoštovanja mogu biti proizvod kulture iz koje dolaze. Zajednica prenosi ideje o tome

koja su ponašanja prikladna pod kakvim uvjetima i samim time proizvodi kriterije za samoevaluaciju. Na taj način pojedinci uče što drugi očekuju od njih i što bi trebali očekivati sami od sebe i na koji se način procijeniti. Tako se u nekim kulturama uspjeh u ekonomskom blagostanju smatra centralnijim za samopoštovanje osobe nego visoka produhovljenost (Felson, 1981; prema Schwalbe i sur., 1991).

Važnost samopoštovanja kod adolescenata u Hrvatskoj

U kontekstu samopoštovanja bitno se osvrnuti upravo na važnost samopoštovanja u životu adolescenata. Razlog tomu je što u novije vrijeme dolazi do mijenjanja društvenog konteksta u Hrvatskoj zbog čega su potrebna razna istraživanja na našem području, među ostalim i ona o samopoštovanju adolescenata. Rezultati koje sada imamo su zastarjeli i pitanje je mogu li se generalizirati na populaciju adolescenata koja danas živi u Hrvatskoj s obzirom na to da odrastaju u drugačijim uvjetima. Provedena je nekolicina istraživanja samopoštovanja hrvatskih adolescenata kojima se među ostalim pokazalo kako se razina agresije hrvatskih adolescenata povezuje s načinom na koji agresivno reagiraju. Pritom je pokazivanje proaktivne agresije kod djevojčica povezano s višim, a kod dječaka s nižim samopoštovanjem. Privrženost majci negativno je povezana sa stupnjem agresije koju adolescenti pokazuju, a taj efekt je jači za adolescentice (Ručević i sur., 2010). S druge strane, adolescenti koji su žrtve vršnjačkog nasilja iskazuju niže razine samopoštovanja (Buljan Flander i sur., 2015). Jedno istraživanje u Hrvatskoj pokazuje kako adolescenti koji pohađaju gimnazije imaju višu školsku kompetentnost od onih koji pohađaju strukovne srednje škole (Lebedina-Manzoni i Lotar., 2011). Pojedinci se razlikuju po tome kako sami sebe vrednuju te se neki od njih u većini situacija vrednuju pozitivnije od drugih. Također su za svakog pojedinca u drugoj mjeri bitni različiti aspekti samopoimanja, a nas je u ovom istraživanju zanimalo koji aspekti samopoimanja su najvažniji za objašnjenje samopoštovanja zagrebačkih srednjoškolaca.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike u samopoštovanju zagrebačkih srednjoškolaca te važnosti i zadovoljstvu aspektima samopoimanja s obzirom na spol i usmjerenje, steći uvid u hijerarhiju važnosti i zadovoljstva određenim aspektima samopoimanja te ispitati na koji način su aspekti samopoimanja povezani sa samopoštovanjem.

Problemi i hipoteze

P1: Ispitati razlike u općem samopoštovanju kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja škole.

H1a: Učenici će imati značajno viši rezultat na Rosenbergovoj skali samopoštovanja od učenica.

H1b: Učenici gimnazija imat će značajno viši rezultat na Rosenbergovoj skali samopoštovanja od učenika strukovnih srednjih škola.

P2: Ispitati hijerarhijsku strukturu zadovoljstva različitim aspektima samopoimanja kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja. Ovom problemu pristupa se eksploratorno, bez postavljene direktivne hipoteze.

P3: Ispitati hijerarhijsku strukturu važnosti različitih aspekata samopoimanja kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja. Ovom problemu pristupa se eksploratorno, bez postavljene direktivne hipoteze.

P4: Ispitati povezanost općeg samopoimanja, akademskog samopoimanja i osobne originalnosti sa samopoštovanjem.

H4: Opće samopoimanje, akademsko samopoimanje i osobna originalnost biti će statistički značajno povezani s rezultatom na Rosenbergovoj skali samopoštovanja. Što je osoba zadovoljnija navedenim aspektima samopoimanja imati će veći rezultat na Rosenbergovoj skali samopoštovanja.

METODOLOGIJA

Sudionici istraživanja

U istraživanju su sudjelovali učenici 24 zagrebačkih srednjih škola (Druga gimnazija, Peta gimnazija, Sedma gimnazija, Agronomska škola, Centar za odgoj i obrazovanje Dubrava, Drvodjeljska škola, Elektrostrojarska obrtnička škola, Gimnazija Lucijana Vranjanina, Gornjogradska gimnazija, Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Industrijska strojarska škola, Deveta gimnazija, Škola za medicinske sestre Vrapče, Obrtnička škola za osobne usluge, Prehrambeno tehnološka škola, Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Tehnička škola Ruđera Boškovića, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Škola za medicinske sestre Mlinarska, Škola za modu i dizajn, Sportska gimnazija, Strojarska tehnička škola Frana Bošnjakovića, Strojarsko

tehnička škola Fausta Vrančića i MIOC), sveukupno 664 učenika (53,6% muških i 46,4% ženskih) u dobi od 14 do 19 godina, prosječne dobi 16 godina. Uzorak je koncipiran kao kvotni s obzirom na spol i vrstu usmjerenja. Uzorak je reprezentativan te odražava strukturu srednjoškolaca u Zagrebu s obzirom na spol i usmjerenje. Struktura uzorka prema spolu i vrsti usmjerenja prikazana je u tablici 1.

Tablica 1

Struktura uzorka prema spolu i vrsti usmjerenja

			Usmjerenje		
			Gimnazijsko	Strukovno	Ukupno
Spol	Muški	*N*	110	245	355
		%	16,6	37	53,6
	Ženski	*N*	155	153	308
		%	23,4	23	46,4
Ukupno		*N*	265	399	664
		%	40	60	100

Postupak

Prije samog početka istraživanja sa školskim psiholozima dogovoreni su termini provedbe istraživanja te su poslani obrasci za pristanak u istraživanju onim školama koje su to tražile. Ispitivanje je provedeno grupno u unaprijed odabranim razredima 24 zagrebačkih srednjih škola. Razredi koji su ušli u uzorak su odabrani tako da dobro reprezentiraju zagrebačke srednjoškolce. Sudionici su predviđene upitnike ispunjavali grupno za vrijeme nastave, a za ispunjavanje su bila predviđena dva školska sata. Svi sudionici potpisali su pristanak na sudjelovanje u kojem ih je detaljno objašnjena svrha, postupak i rizici kojima se izlažu istraživanjem, a u svakom trenutku mogli su odustati od anonimnog ispunjavanja upitnika. Također, roditeljima su poslane obavijesti o istraživanju kako bi bili upoznati sa sudjelovanjem njihove djece u istraživanju. Grupno testiranje su provodila dva educirana studenta psihologije po svakom razredu kojima su u slučaju nejasnoća u bilo kojem trenutku učenici mogli postaviti pitanja. U razredima u kojima je nakon

ispunjavanja upitnika ostalo vremena provedena je kratka radionica o mentalnom zdravlju i higijeni adolescenata.

Istraživanje je rađeno u sklopu šireg projekta pod nazivom ‘Promicanje mentalnog zdravlja - Pogled u sebe'. Projekt se provodi u organizaciji Grada Zagreba, Gradskog ureda za zdravstvo, Doma zdravlja Zagreb – Zapad te Međunarodne udruge studenata medicine Hrvatska – CroMISC, a uz potporu Gradskog ureda za obrazovanje Grada Zagreba te brojnih institucija, između ostalih Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Škole narodnog zdravlja dr. Andrija Štampar, Ministarstva znanosti i obrazovanja te Agencije za odgoj i obrazovanje. Projekt se provodi nekoliko godina i funkcionira tako da educirani studenti vode radionice srednjoškolcima koje su stručnjaci koncipirali kao ciklus od 8 radionica. Tijekom tih radionica su na interaktivan način prikazane teme iz mentalnog zdravlja koje su ključne za razdoblje adolescencije i odrastanja općenito.

Instrumenti

Rosenbergov upitnik samopoštovanja

Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1979) sastoji se od 10 čestica na kojima je teorijaski raspon rezultata od 10 do 50. Prvotni cilj skale je bio mjerenje samopoštovanja srednjoškolskih učenika., a s vremenom se počela koristiti za mjerenje samopoštovanja svih dobnih skupina za koje također postoje norme. Test-retest pouzdanost ove skale je između .85 i .88. Pokazala je i dobru prediktivnu i konstruktnu valjanost značajnom korelacijom s Coopersmithovim upitnikom samopoštovanja. Razlog konstruiranja ove skale bilo je Rosenbergovo vjerovanje da postoji globalna mjera samopoštovanja, tj. onoga što pojedinac misli o sebi (Lacković-Grgin, 1994). U svojim počecima ovo je bila skala Guttmanovog tipa, a u zadnje vrijeme se na nju daju odgovori Likertovog tipa na četiri ili pet stupnjeva. Prednosti ove skale su to što je kratka i dobre unutarnje konzistencije.

Skala samopoimanja

Upitnik za mjerenje samopoimanja predstavlja instrument za samoprocjenu različitih aspekata samopoimanja kod adolescenata. Upitnik je operacionalizirao i konstruirao D. Ljubotina (Ljubotina, 2020). Logika u osnovi razvoja skale bila je određivanje relevantnih područja ili

domena života koje su važne adolescentima. Na osnovi predistraživanja i pregleda literature vezane uz samopoimanje izdvojeno je dvadeset domena, pri čemu je svaka domena reprezentirana jednim pitanjem u upitniku. Područja koja se procjenjuju odnose se na tjelesni izgled, vještinu komuniciranja s drugim ljudima, ostvarenje akademskog uspjeha, uspješnost u romantičnim vezama, rješavanje kognitivnih zadataka, tjelesno i psihičko zdravlje, sposobnost razumijevanja drugih ljudi, kreativnost i individualnost, specifične talente, prihvaćenost od strane vršnjaka, osjećaj pripadnosti društvu, materijalni status, uspješnost u ostvarivanju uloge sina ili kćeri, moralnost, uspješnost u sportskim aktivnostima i tehničkom području, uspješnost u matematici i pismenom izražavanju. Uz svaku česticu zadatak ispitanika jest da na ljestvici od sedam stupnjeva (1=vrlo nezadovoljan; 7=u potpunosti zadovoljan) procijeni stupanj u kojemu je zadovoljan svakom od navedenih karakteristika. Drugi dio upitnika sastoji se od istih 20 tvrdnji/karakteristika, ali je zadatak ispitanika da, ponovno na ljestvici od 7 stupnjeva, uz svaku karakteristiku procijene koliko im je ta karakteristika važna (1=uopće nije važna; 7=izuzetno mi je važna). Informacija o važnosti pojedine karakteristike može biti korisna pri interpretaciji rezultata vezanih uz zadovoljstvo pojedinim aspektima samopoimanja. Upitnik je validiran na uzorku od 900 srednjoškolaca i pokazao je zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Provjera latentne strukture upitnika koji se odnosi na procjene zadovoljstva rezultirala je s 3 interpretabilna faktora. Faktorska struktura ukazuje na 3 umjereno neovisne dimenzije: prva uključuje 12 aspekata samopoimanja i može se opisati kao opće samopoimanje. Druga se odnosi na akademski uspjeh i sposobnosti (5 karakteristika), dok je treća opisana vlastitom originalnošću i kreativnošću (biti drugačiji) i sadrži tri čestice. U skladu s rezultatima faktorske analize predložene su 3 subskale: opće samopoimanje (k=12; Cronbach alfa = .84), Subskala akademskog samopoimanja (k=5; α = .81), Subskala osobne originalnosti i kreativnosti (k=3; alfa = .73). Korelacije između ove 3 subskale srednje su visoke i kreću se od .507 između osobne originalnosti i akademskog samopoimanja, r=.533 između općeg samopoimanja i osobne originalnosti do r= .590 između akademskog i općeg samopoimanja. U faktorskom prostoru višeg reda sve tri dimenzije zasićene su generalnim faktorom samopoimanja.

Rezultati omogućuju analizu hijerarhije važnosti i zadovoljstva različitim aspektima samopoimanja na individualnoj i grupnoj razini. Također je moguće utvrditi s kojim područjima samopoimanja ili slik e o sebi je ispitanik najmanje/najviše zadovoljan te radi li se o karakteristici koja je za njega važna ili nije.

Demografski podaci

Ispitanici su ispunili dio upitnika s demografskim podacima, od kojih su za ovo istraživanje korištene dvije čestice koje su se odnosile na pitanje o spolu i školi koju pohađaju.

REZULTATI

Prije analiza povezanih s prvim problemom, ukratko ćemo analizirati opće samopoštovanje zagrebačkih učenika srednjih škola. U tablici 2 prikazani su rezultati ispitanika dobiveni na Rosenbergovoj skali samopoštovanja.

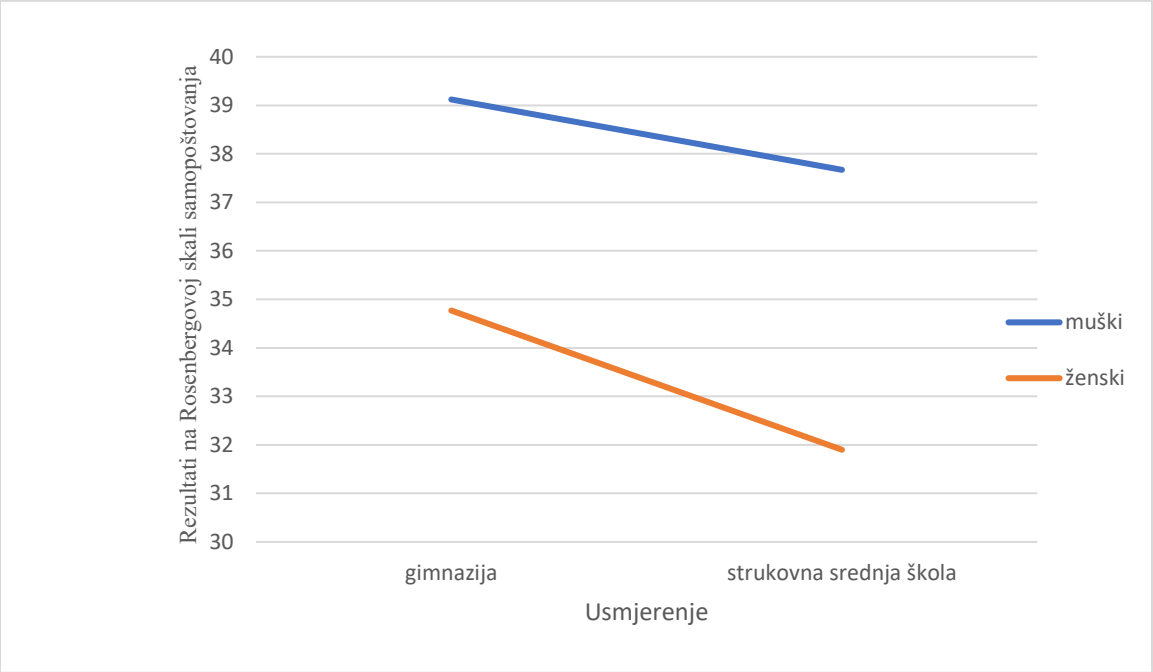
Tablica 2

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata na Rosenbergovoj skali kod učenika i učenica gimnazija i strukovnih škola

Spol	Usmjerenje	*M*	*SD*
Muški	Gimnazija	39.12	7.68
	Strukovna	37.67	7.58
	Ukupno	38.14	7.63
Ženski	Gimnazija	34.77	7.54
	Strukovna	31.90	8.96
	Ukupno	33.26	8.42
Ukupno	Gimnazija	36.57	7.88
	Strukovna	35.17	8.68
	Ukupno	35.73	8.39

Napomena: *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija.

Kako bismo odgovorili na prvi problem, odnosno ispitali razlike u općem samopoštovanju učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja, proveli smo složenu analizu varijance (spol (2) x usmjerenje (2)). Sudionike smo po usmjerenju, tj. vrsti škole koju pohađaju podijelili u dvije skupine: gimnazije i strukovne škole. Utvrđeno je kako postoji značajan glavni efekt spola: $F(1, 623) = 58.96$; $p <$,001 uz srednju veličinu učinka, $\eta_p^2 = .09$ te značajan glavni efekt usmjerenja: $F(1, 623) = 10.78$; $p = .001$ uz malu veličinu učinka, $\eta_p^2 = .02$. Interakcija se nije pokazala značajnom: $F(1, 623) = 1.15$; $p = .29$ uz malu veličinu učinka, $\eta_p^2 = .002$. Rezultati pokazuju da učenici imaju višu razinu općeg samopoštovanja od učenica bez obzira na usmjerenje. Također, gimnazijalci imaju više opće samopoštovanje od učenika srednjih škola bez obzira na spol ispitanika. Rezultati analize varijance prikazani su na Slici 1.

Slika 1. Rezultat na Rosenbergovom upitniku samopoštovanja ovisno o usmjerenju i spolu učenika.

Kako bismo odgovorili na drugi problem, odnosno ispitali hijerarhijsku strukturu zadovoljstva različitim aspektima samopoimanja kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja proveli smo dvadeset analiza varijanci. Zavisna varijabla u svakoj analizi varijance je bilo zadovoljstvo različitim aspektom samopoimanja kod zagrebačkih učenika srednjih škola, a nezavisne varijable su bile spol i usmjerenje učenika. U tablici 3 po procjeni zadovoljstva su rangirani aspekti samopoimanja uz navedene aritmetičke sredine, standardne devijacije, F-omjere, stupnjeve slobode, značajnosti i parcijalne kvadrirane eta koeficijente. U prilogu A se nalazi deskriptivna tablica s aritmetičkim sredinama i varijancama za svaku provedenu analizu varijance. Veličine efekata se nalaze u prilogu B. Rangovi zadovoljstva aspektima samopoimanja ovisno o spolu i usmjerenju posebno za muškarce, žene, gimnazijalce i učenike strukovnih srednjih škola nalaze se u prilogu C.

Tablica 3

Aspekti samopoimanja poredani po zadovoljstvu uz navedenu aritmetičku sredinu, standardnu devijaciju, F-omjere, stupnjeve slobode i značajnosti

Aspekt samopoimanja	*M*	*SD*	F_{spol}	$F_{škola}$	$F_{spol*škola}$
Fizičko zdravlje	5.70	1.45	13.43 **	0.35	0.002
Empatija	5.50	1.51	6.12 *	0.36	2.13
Etičnost i moralnost	5.46	1.38	1.21	7.98 **	0.08
Materijalni status	5.39	1.49	2.07	4.29*	0.38
Mentalno zdravlje	5.37	1.88	41.43 **	0.22	0.32
Uloga sina/kćeri	5.27	1.51	0.14	0.84	1.25
Socijalna prihvaćenost	5.14	1.45	12.31 **	0.03	0.03
Socijalne vještine	4.99	1.58	5.33 *	0.02	1.23
Pripadnost društvu	4.96	1.51	3.62	0.47	0.02
Originalnost	4.90	1.53	0.55	0.43	0.068
Sportske i tjelesne vještine	4.88	1.75	37.1 **	3.66	0.27
Kognitivne sposobnosti	4.87	1.52	13.26 **	3.63	0.68
Akademski uspjeh	4.86	1.47	4.75 *	16.79 **	0.27
Specifični talenti	4.84	1.75	14.68 **	1.03	0.001
Jezične i govorne vještine	4.84	1.57	0.24	4.15 *	0.46
Tjelesni izgled	4.71	1.71	24.37 **	1.34	1.30
Tehničke vještine	4.70	1.58	35.04 **	1.74	0.75
Kreativnost	4.67	1.73	0.01	0.13	0.06
Matematičke vještine	4.26	1.86	12.22 **	9.23 **	0.07
Ljubavni život	3.93	2.05	5.34 *	0.02	1.23

Napomena: *M* – aritmetička sredina dobivena na cijelom uzorku, *SD* – standardna devijacija, F_{spol}- rezultat provedene analize varijance s obzirom na spol, $F_{škola}$- rezultat provedene analize varijance s obzirom na usmjerenje, $F_{spol*škola}$- rezultat dobivene analize varijance interakcije spola i vrste škole, ** p<.01, *p<.05, stupnjevi slobode bili su 1, a drugi u rasponu od 637 do 652

Kako bismo odgovorili na treći problem, odnosno ispitali koji su aspekti samopoimanja zagrebačkim srednjoškolcima najvažniji, proveli smo dvadeset analiza varijanci. Zavisna varijabla je svakoj analizi bila važnost jednog od aspekata samopoimanja, a nezavisne varijable su bile spol i usmjerenje učenika. U tablici 4 su po važnosti poredani aspekti samopoimanja uz navedene aritmetičke sredine, standardne varijacije, F omjere, stupnjeve slobode i značajnosti. U prilogu D se nalazi deskriptivna tablica s aritmetičkim sredinama i varijancama za svaku provedenu analizu varijance. Veličine efekata se nalaze u prilogu E. Rangovi važnosti aspekata samopoimanja ovisno o spolu i usmjerenju posebno za muške, ženske, gimnazijalce i učenike strukovnih srednjih škola nalaze se u prilogu F.

Tablica 4

Aspekti samopoimanja poredani po važnosti uz navedenu aritmetičku sredinu, standardnu devijaciju, F-omjere, stupnjeve slobode i značajnosti

Aspekt samopoimanja	*M*	*SD*	F_{spol}	F_{skola}	$F_{spol*skola}$
Fizičko zdravlje	6.32	1.28	1.81	3.3	0.087
Mentalno zdravlje	6.23	1.46	1.67	1.34	0.81
Empatija	5.78	1.43	30.04 **	2.04	0.04
Socijalne vještine	5.72	1.38	23.16 **	4.64 *	0.63
Kognitivne sposobnosti	5.67	1.33	14.35 **	3.03	0.17
Akademski uspjeh	5.47	1.51	38.43 **	13.98 **	0.16
Uloga sina/kćeri	5.43	1.56	8.41 **	2.65	0.13
Etičnost i moralnost	5.39	1.63	3.78	16.36 **	0.01
Jezične i govorne vještine	5.18	1.6	18.93 **	3.78	0.62
Tjelesni izgled	5.00	1.55	16.09 **	2.89	0.54
Socijalna prihvaćenost	4.92	1.65	5.77 *	0.57	0.18
Materijalni status	4.89	1.61	0.75	0.55	1.33
Tehničke vještine	4.87	1.60	10.50 **	0.30	0.43
Specifični talenti	4.80	1.80	0.80	9.05 **	0.05
Ljubavni život	4.75	1.95	3.42	4.9 *	0.45
Sportske i tjelesne vještine	4.75	1.95	15.67 **	0.55	0.69
Originalnost	4.61	1.79	4.02 *	1.62	0.59
Pripadnost društvu	4.56	1.67	6.67 *	0.52	0.01
Kreativnost	4.37	1.9	16.41 **	2.32	0.01
Matematičke vještine	4.34	1.87	0.21	18.12 **	0.032

Napomena: *M* – aritmetička sredina dobivena na cijelom uzorku, *SD* – standardna devijacija, F_{spol}- rezultat provedene analize varijance s obzirom na spol, $F_{škola}$- rezultat provedene analize varijance s obzirom na usmjerenje, $F_{spol*škola}$- rezultat dobivene analize varijance interakcije spola i vrste škole, ** p<,01, *p<, 05, stupnjevi slobode su bili 1, a drugi je varirao od 659 do 674

Kako bismo odgovorili na četvrti problem, odnosno ispitali kako su različiti aspekti samopoimanja (prema uputi autora skale grupirani u tri subskale: opće samopoimanje, akademsko samopoimanje i osobna originalnost) povezani sa samopoštovanjem izračunate su pojedinačne korelacije između svih aspekata samopoimanja i samopoštovanja za sve četiri skupine ispitanika. Te korelacije su prikazane u tablici 5.

Tablica 5

Koeficijenti korelacije između zadovoljstva aspektima samopoimanja i općeg samopoštovanja kod učenika, učenica te u gimnaziji i u strukovnoj srednjoj školi, sve značajnosti su $p<0.01$.

Aspekt samopoimanja	Učenici	Učenice	Gimnazija	Strukovna srednja
Tjelesni izgled	,43	,57	,53	,52
Socijalne vještine	,47	,41	,53	,40
Akademski uspjeh	,41	,41	,47	,38
Ljubavni život	,26	,29	,35	,26
Kognitivne sposobnosti	,37	,35	,48	,38
Fizičko zdravlje	,37	,27	,32	,36
Mentalno zdravlje	,56	,51	,52	,59
Empatija	,20	,20	,23	,14
Originalnost	,32	,36	,34	,32
Kreativnost	,21	,24	,26	,21
Specifični talenti	,37	,33	,39	,38
Socijalna prihvaćenost	,44	,42	,47	,43
Pripadnost društvu	,40	,36	,40	,37
Materijalni status	,37	,28	,32	,33
Uloga sina/kćeri	,42	,46	,41	,43
Sportske i tjelesne vještine	,39	,33	,38	,40
Tehničke vještine	,39	,30	,42	,37
Etičnost i moralnost	,42	,24	,29	,30
Matematičke vještine	,24	,33	,34	,27
Jezične i govorne vještine	,30	,32	,29	,30

Na osnovi ranijih analiza preporučena je upotreba tri subskale (opće samopoimanje, akademsko samopoimanje i osobna originalnost). Izračunate su korelacije između tri subskale i samopoštovanja za četiri skupine ispitanika koje su prikazane u tablici 6.

Tablica 6
Korelacije općeg samopoimanja, akademskog samopoimanja i osobne originalnosti sa samopoštovanjem za sve skupine ispitanika; sve značajnosti su p<0.01

	Muški	Ženski	Gimnazije	Strukovne	Ukupno
Opće samopoimanje	,62	,63	,65	,63	,64
Akademsko samopoimanje	,45	,44	,51	,45	,46
Osobna originalnost	,35	,38	,40	,36	,37
Ukupno	,61	,62	,67	,61	,63

U analizi smo se zadržali na pojedinačnim korelacijama jer provedba multiple korelacije između ove tri prediktorske varijable i samopoštovanja nije primjerena zbog visokih interkorelacija među subskalama što rezultira pristranim procjenama beta pondera. Provedena multipla korelacija ne objašnjava više varijance od pojedinačnih korelacija subskala sa samopoštovanjem što također ide u prilog korištenju pojedinačnih korelacija.

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je na reprezentativnom uzorku zagrebačkih srednjoškolaca ispitati razlike u samopoštovanju ovisno o spolu i vrsti škole, ispitati hijerarhijsku strukturu zadovoljstva i važnosti aspekata samopoimanja, te utvrditi koji aspekti samopoimanja su najprediktivniji za samopoštovanje. Na osnovi teorijskih pretpostavki mogao se očekivati veći rezultat na skali samopoštovanja kod učenika nego kod učenica i kod učenika gimnazija nego kod učenika srednjih škola. Korištenim skalama ispitivano je zadovoljstvo i važnost s 20 aspekata samopoimanja te se očekivalo da će se aspekti samopoimanja razlikovati po važnosti i spolu za sve četiri skupine, ovisno o spolu i usmjerenju.

Najprije ćemo se osvrnuti na rezultate dobivene Rosenbergovom skalom samopoštovanja na reprezentativnom uzorku zagrebačkih srednjoškolaca. Prosječni rezultat na skali na uzorku od 664 učenika srednjih škola bio je 35.73 uz standardnu devijaciju 8.39. Statistički značajno veći rezultat na skali ostvaruju muški ispitanici (M = 38,14 SD = 7,63) od ženskih (M = 33,26 SD = 8,42) što se s obzirom na rezultate prošlih istraživanja očekivalo. Uspoređujući apsolutni rezultat

koji je ostvaren u ovom istraživanju s rezultatima istraživanja provedenim na drugim skupinama srednjoškolaca možemo reći da je samopoštovanje zagrebačkih srednjoškolaca u okvirima ranijih istraživanja. Rezultati istraživanja kontinuirano pokazuju da adolescenti imaju više rezultate na Rosenbergovoj skali samopoštovanja od adolescentica (Kling i sur., 1999; Patton i sur., 2004; Quatman i sur., 2001; Raymore i sur., 1994; Richman i sur., 1985; Saliyan i sur., 2019). Istraživanje provedeno na zadarskim srednjoškolcima također je ukazalo na niže rezultate na skali samopoštovanja za ženske sudionice (*M*=3.41; *SD*=0,83) od muških sudionika (*M*=4.08; *SD*=0,55) (Primorac, 2004). Rezultati na Rosenbergovoj skali samopoštovanja iz istraživanja provedenog na engleskim adolescentima su *M*= 30,96; *SD*= 5,58 za muške ispitanike i *M*= 28,38 ; *SD*=5,41 za ženske ispitanice (Bagley i sur., 2001). Bagley i sur. (1997) su proveli istraživanje s Rosenbergovom skalom samopoštovanja na kanadskim srednjoškolcima i kod muških ispitanika *M* je bio 31,38 (*SD*= 5,08), kod ženskih ispitanica *M* je bio 27,30 (*SD*=5,42). Premda je samopoštovanje dobro definiran i operacionaliziran konstrukt te su razlike između spolova u samopoštovanju konstante i dalje ne postoji jasan odgovor zašto je to slučaj. Moguće je da su uzrok rodne uloge prema kojima je puno kvaliteta tipičnih za mušku rodnu ulogom povezano sa samopoštovanjem, dječaci se potiču da budu dominantni, a djevojčice da budu poslušne i mirne (Kling, 1999). Jedan od načina na koji možemo bolje objasniti taj fenomen je da provjerimo u kojim aspektima samopoimanja postoji razlika između spolova i upravo objašnjavanjem tih razlika možemo rasvijetliti dio varijance razlika globalnog samopoštovanja između spolova. Istom logikom smo se vodili pri interpretaciji razlika u samopoštovanju ovisno o vrsti škole koju učenici pohađaju te smo istražili u kojim područjima samopoimanja postoji razlika s obzirom na usmjerenje. Učenici koji pohađaju gimnazije imaju statistički značajno viši rezultat na Rosenbergovoj skali samopoštovanja (*M* = 36,57; *SD* = 7,88) od učenika strukovnih srednjih škola (*M* = 35,17; *SD* = 8,68). U prijašnjim istraživanjima se također pokazalo da postoje razlike u generalnom samopoštovanju ovisno o usmjerenju učenika te su i drugi autori pokazali kako gimnazijalci imaju više samopoštovanje od učenika srednjih strukovnih škola čak i kada su ga ispitivali samo jednom česticom, a ne čitavom Rosenbergovom skalom (Lebedina-Manzoni i sur., 2011).

U ovom istraživanju ispitivalo se koji su aspekti samopoimanja zagrebačkim srednjoškolcima najvažniji i kojima su najzadovoljniji. Pokazalo se kako je hijerarhijska struktura navedenih aspekata različita ovisno o spolu i usmjerenju. Najprije ćemo komentirati rezultate na

ukupnom uzorku, a zatim ćemo se osvrnuti na razlike koje se javljaju u hijerarhiji važnosti i zadovoljstva aspektima samopoimanja s obzirom na spol i usmjerenje učenika. Što se tiče zadovoljstva određenim aspektima samopoimanja, zagrebački srednjoškolci su na sljedeći način rangirali aspekte po zadovoljstvu: fizičko zdravlje, empatija, etičnost i moralnost, materijalni status, mentalno zdravlje, uloga sina/kćeri, socijalna prihvaćenost, socijalne vještine, pripadnost društvu, originalnost, sportske i tjelesne vještine, kognitivne sposobnosti, akademski uspjeh, specifični talenti, jezične i govorne vještine, tjelesni izgled, tehničke vještine, kreativnost, matematičke vještine i ljubavni život. Zagrebački srednjoškolci su najzadovoljniji s fizičkim zdravljem što bismo objasnili činjenicom da su, s obzirom na godine, još većinom dobrog fizičkog zdravlja te se još nisu susreli s zdravstvenim tegobama koje nosi starost. U ovoj dobi uobičajeno je visoko zadovoljstvo fizičkim zdravljem koje je povezano i sa zadovoljstvom životom generalno (Zullig i sur., 2005). Od ponuđenih dvadeset aspekata samopoimanja najmanje su zadovoljni ljubavnim životom te je jedino u tom području prosječni rezultat na skali od sedam stupnjeva ispod četiri. U adolescentskoj dobi romantične veze veoma su bitno područje života mladih ljudi i svađe i neslaganja su jedan od neizostavnih dijelova svih odnosa u životu adolescenta pa tako i ljubavnih odnosa koji mogu prouzročiti nezadovoljstvo (Laursen, 2010).

Kada se aspekti samopoimanja poredaju po zadovoljstvu posebno za muške i ženske ispitanike vidi se da su muški ispitanici najzadovoljniji s fizičkim zdravljem, mentalnim zdravljem i ulogom sina, a ženske ispitanice su najzadovoljnije empatijom, etičnošću i moralnošću i fizičkim zdravljem. Oba spola najmanje su zadovoljna s ovladavanjem matematičkim vještinama i ljubavnim životom. Statistički značajne razlike u tome koliko su muški i ženski ispitanici zadovoljni različitim aspektima postoje u sljedećim područjima: fizičko zdravlje, mentalno zdravlje, socijalna prihvaćenost, sportske i tjelesne vještine, kognitivne sposobnosti, specifični talenti, tjelesni izgled i tehničke vještine, te su u svim navedenim područjima zadovoljniji muški ispitanici od ženskih. S obzirom na rezultate istraživanja u kojem su Quatman i sur. (2001) uspoređivali aspekte samopoimanja po spolovima i očekivali smo da će razlika među spolovima biti takva da su muški ispitanici zadovoljniji od ženskih. U poglavlju o rezultatima je navedeno kako postoji povezanost između aspekata samopoimanja i rezultata na skali samopoštovanja gdje muški ispitanici imaju statistički značajno više rezultate. Iz tog razloga moglo se očekivati veće zadovoljstvo pojedinim aspektima samopoimanja muških ispitanika u odnosu na ženske. Adolescencija je ključno razdoblje za razvoj samopoštovanja pojedinca. U tom razdoblju dolazi

do naglog pada u samopoštovanju djevojčica što istraživači objašnjavaju razlikom u rodnim ulogama i povoljnijim načinom na koji se učitelji ponašaju prema dječacima (Kling, 1999).

Razlike su se pokazale i kod gimnazijalaca i učenika koji pohađaju strukovne srednje škole te su gimnazijalci najzadovoljniji fizičkim zdravljem, etičnošću i moralnošću i materijalnim statusom, a učenici strukovnih škola fizičkim zdravljem, empatijom i mentalnim zdravljem. I jedni i drugi su najmanje zadovoljni matematičkim vještinama i ljubavnim životom. Jedino područje samopoimanja u kojem smo dobili statističku značajnu razliku između gimnazijalaca i učenika srednjih škola je akademski uspjeh kojim su gimnazijalci zadovoljniji. I u drugim istraživanjima gimnazijalci povoljnije evaluiraju akademski uspjeh od učenika srednjih strukovnih škola (Lebedina-Manzoni i sur., 2011). Prilikom analize rezultata dobivenim analizama varijance interakcija se nije pokazala značajnom u niti jednom slučaju prilikom mjerenja zadovoljstva aspektima samopoimanja.

Pri rangiranju važnosti pojedinih aspekata samopoimanja dobivena je drugačija hijerarhija aspekata samopoimanja od one dobivene za zadovoljstvo na cijelom uzorku. Rang aspekata samopoimanja poredanih prema važnosti od najvažnijeg prema najmanje važnom: fizičko zdravlje, mentalno zdravlje, empatija, socijalne vještine, kognitivne sposobnosti, akademski uspjeh, uloga sina/kćeri, etičnost i moralnosti, jezične i govorne vještine, tjelesni izgled, socijalna prihvaćenost, materijalni status, tehničke vještine, specifični talenti, ljubavni život, sportske i tjelesne vještine, originalnost, pripadnost društvu, kreativnost i matematičke vještine. Ponovno kao najvažnije izabiru fizičko zdravlje što je i bilo za očekivati jer je dobro fizičko zdravlje glavni preduvjet za bilo kakvo kvalitetno funkcioniranje u svim područjima života. Najmanje im je važna sposobnost za uspješno ovladavanje matematičkim vještinama u čemu potencijalno leži relativno niski trud koji zagrebački srednjoškolci ulažu u rješavanje matematičkih zadataka. Naime, hrvatski srednjoškolci su postigli 40. mjesto na PISA istraživanju 2018. godine od ukupno 79 zemalja koje su se natjecale (OECD, 2018). U Hrvatskoj generalno vlada klima u kojoj matematičke vještine velikoj većini učenika nisu važne te bi se tome u praksi trebalo pristupiti s posebnim oprezom. Postoje razlike u hijerarhiji važnosti aspekata samopoimanja kod muških i ženskih ispitanika pa su tako muški ispitanici kao tri najvažnija aspekta odredili fizičko zdravlje, mentalno zdravlje i empatiju, a ženske ispitanice fizičko zdravlje, socijalne vještine i mentalno zdravlje. Muškarcima su najmanje važni matematičke vještine i kreativnost, a ženama sportske i tjelesne vještine i

matematičke vještine. Kada se analizira hijerarhija važnosti aspekata samopoimanja ovisno o usmjerenju pokazalo se kako su gimnazijalcima najvažniji fizičko zdravlje, mentalno zdravlje i socijalne vještine, a učenicima strukovnih škola fizičko zdravlje, mentalno zdravlje i na trećem mjestu empatija. Gimnazijalci najmanje važnima smatraju pripadnost društvu i kreativnost, a učenici srednjih strukovnih škola kreativnost i matematičke vještine. Prilikom analize rezultata provedenim analizama varijance interakcija se nije pokazala značajnom u niti jednom slučaju kod važnosti aspekata samopoimanja. Uspoređujući rezultate muškaraca i žena na skali važnosti aspekata samopoimanja dobili smo statistički značajne razlike na sljedećim aspektima: empatija (važniji ženama), socijalne vještine (važniji ženama), kognitivne sposobnosti (važniji ženama), akademski uspjeh (važniji ženama), jezične i govorne vještine (važniji ženama), tjelesni izgled (važniji ženama), sportske i tjelesne vještine (važnije muškarcima) i kreativnost (važniji ženama). Područja u kojima je dobivena statistički značajna razlika u važnosti pojedinim aspektima samopoimanja između gimnazijalaca i učenika srednjih strukovnih škola su akademski uspjeh, etičnost i moralnost i matematičke vještine te su navedeni aspekti važniji gimnazijalcima.

Slika o sebi, ispitivana skalom samopoimanja na zagrebačkim srednjoškolcima, pokazuje tendenciju pozitivne procjene. Uz određene varijacije, na našem uzorku se pokazalo kako su u velikoj mjeri ispitanici zadovoljni slikom o sebi generalno, kao i njenim dijelovima. Pošto se pokazala tendencija visoke procjene slike o sebi u općoj populaciji zagrebačkih srednjoškolaca, onda odstupanja u individualnim rezultatima mogu biti temelj za dijagnostičke zaključke o područjima slike o sebi koja značajno odstupaju od normi dobivenih na reprezentativnom uzorku zagrebačkih srednjoškolaca. Primjerice, rezultati adolescenata koji ukazuju na to kako postoji nezadovoljstvo u području socijalnih vještina i pripadnosti društvu mogu biti temelj za daljnje planiranje tretmana. Prije same intervencije potrebno je utvrditi u kojem području postoje značajna odstupanja od očekivanih normi, a za takvo nešto ima smisla koristiti heterogeni upitnik koji pokriva širok spektar područja u kojima su moguća odstupanja kao što je skala samopoimanja.

Korelacije ukupnog rezultata na upitniku zadovoljstva pojedinim aspektima samopoimanja i samopoštovanja iznose ,61. Autor upitnika je na osnovi faktorske analize upitnik sažeo na tri subskale te smo se u ovom istraživanju i mi odlučili za takav način formiranja konačnog rezultata. Samopoimanje se može podijeliti na opće samopoimanje, akademsko samopoimanje i osobnu

originalnost što donekle odgovara ranijim podjelama Harterove (1990) koja je samopoimanje podijelila na akademski i neakademski self koji je također heterogen u svojem sadržaju.

Jedan od mogućih načina na koji se moglo pristupiti problemu boljeg objašnjavanja konstrukta samopoštovanja pomoću različitih aspekata samopoimanja bilo bi uspoređivanje razlike između važnosti i zadovoljstva aspektima samopoimanja sa rezultatom na skali samopoštovanja. Naime, pokazali smo kako su određeni aspekti samopoimanja više povezani sa samopoštovanjem ovisno o spolu i usmjerenju srednjoškolaca i pritom smo uzimali u obzir samo njihovo zadovoljstvo određenim aspektom samopoimanja. Razlog tomu je bio taj što je prilikom mjerenja zadovoljstva aspektima samopoimanja gotovo nemoguće isključiti važnost istih koja se sama po sebi nameće. Postavlja se pitanje može li osoba procijeniti zadovoljstvo tjelesnim izgledom bez da istovremeno ocjenjuje koliko je tjelesni izgled za nju važan. Međutim, mišljenja smo kako bi u budućim istraživanjima bilo korisno kao prediktore samopoštovanja uzeti razlike između zadovoljstva i važnosti pojedinih aspekata. Na taj način bismo potencijalno još bolje objasnili samopoštovanje jer postoji logička osnova za tezu da ako su ljudi zadovoljni nečime što im je ujedno i važno da će to više doprinijeti njihovom samopoštovanju od aspekata kojima su zadovoljni, a nisu im važni. U ovom radu naš uzorak su bili adolescenti, a preporuka za buduća istraživanja je ispitati samopoimanje istom skalom na drugim dobnim skupinama kako bismo vidjeli kakav je trend promjene samopoimanja u funkciji dobi. Istraživanje je provedeno neposredno prije pandemije COVID-19 virusa koja je na sve skupine ljudi utjecala na razne načine, a adolescentima je onemogućila pohađanje nastave i druženje s vršnjacima uz konstantno prisutnu brigu oko zdravlja. Bilo bi zanimljivo provjeriti na koji način je to djelovalo na relativnu važnost aspekata samopoimanja, a posebice na one aspekte koji se odnose na zdravlje i socijalno funkcioniranje koje je pandemija najviše zahvatila.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati samopoštovanje zagrebačkih srednjoškolca te steći uvid u hijerarhiju važnosti i zadovoljstva određenim aspektima samopoimanja te u to na koji način su oni povezani sa samopoštovanjem.

Prvi problem je bio ispitati razlike u općem samopoštovanju kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja. U skladu s polaznom hipotezom, utvrđeno je da su učenici imali više rezultate na Rosenbergovoj skali samopoštovanja od učenica zagrebačkih srednjih škola. Također, pokazalo se da učenici gimnazija imaju više rezultate na Rosenbergovoj skali samopoštovanja od učenika strukovnih srednjih škola.

Drugi problem odnosio se na provjeru hijerarhijske strukture zadovoljstva različitim aspektima samopoimanja kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja. Učenici su najzadovoljniji fizičkim zdravljem i empatijom, a najmanje su zadovoljni matematičkim vještinama i ljubavnim životom.

Treći problem bio je ispitati hijerarhijsku strukturu važnosti različitih aspekata samopoimanja kod učenika srednjih škola s obzirom na spol i vrstu usmjerenja. Učenicima je najvažnije fizičko i mentalno zdravlje, a najmanje važni su im kreativnost i matematičke vještine.

Četvrti problem bio je ispitati kako su različiti aspekti samopoimanja povezani sa samopoštovanjem kod učenika srednjih škola. Aspekte samopoimanja smo prema preporuci autora upitnika rastavili na tri subskale od kojih je opće samopoimanje najpovezanije sa samopoštovanjem, zatim akademsko samopoimanje i sa samopoštovanjem je najmanje povezana osobna originalnost.

Samopoštovanje zagrebačkih srednjoškolaca ne pokazuje odstupanja od samopoštovanja dobivenog u sličnim istraživanjima diljem svijeta u kojima se koristio isti upitnik za mjerenje samopoštovanja. Kao što je i očekivano, dobiveno je da je samopoimanje i svaki njegov aspekt u relativno visokoj korelaciji sa samopoštovanjem. Već smo u raspravi predložili jedno takvo istraživanje u kojem bi se istražila povezanost između razlike važnosti i zadovoljstva aspektima samopoimanja sa samopoštovanjem. Također bi bilo zanimljivo ispitati na koji način su rangirani aspekti samopoimanja kod drugih dobnih skupina.

LITERATURA

Bagley, C., Bolitho, F., i Bertrand, L. (1997). Norms and construct validity of the Rosenberg Self-Esteem Scale in Canadian high school populations: Implications for counselling. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, *31*(1).

Bagley, C., i Mallick, K. (2001). Normative data and mental health construct validity for the Rosenberg Self-Esteem Scale in British Adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*, *9*(2-3), 117-126.

Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., i Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological science in the public interest*, *4*(1), 1-44.

Bezinović, P. (1988). Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja (doktorska disertacija). *Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju*.

Branden, N. (1994). Six pillars of self esteem. New York: Random.

Bolognini, M., Plancherel, B., Bettschart, W., i Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of adolescence*, *19*(3), 233-245.

Buljan Flander, G., Dugić, S., i Handabaka, I. (2015). Odnos elektroničkog nasilja, samopoštovanja i reoditeljskih čimbenika kod adolescenata. *Klinička psihologija*, *8*(2), 167-180.

Čulina, T., i Anđelić Breš, S. (2014). Povezanost samopoštovanja s prehrambenim navikama, uhranjenošću, sportom, spolom i dobi u riječkih adolescenata. *Medica Jadertina*, *44*(1-2), 5-12.

Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A., i Šakić, M. (2009). Life satisfaction in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, *18*(3), 547-564.

Raymore, L. A., Godbey, G. C., i Crawford, D. W. (1994). Self-esteem, gender, and socioeconomic status: Their relation to perceptions of constraint on leisure among adolescents. *Journal of leisure Research*, *26*(2), 99-118.

Richman, C. L., Clark, M. L., i Brown, K. P. (1985). General and specific self-esteem in late adolescent students: Race x gender x SES effects. *Adolescence*, *20*(79), 555.

Robinson, J. P., Shaver, P. R., i Ann Arbor Survey Research Center. (1973). *Measures of social psychological attitudes* (pp. 132-133). Ann Arbor, MI: Survey Research Center, Institute for Social Research.

Eiser, C., Eiser, J. R., i Havermans, T. (1995). The measurement of self-esteem: Practical and theoretical considerations. *Personality and Individual Differences*, *18*(3), 429-432.

Fend, H., i Schröer, S. (1985). The formation of self-concepts in the context of educational systems. *International Journal of Behavioral Development*, *8*(4), 423-444.

Gecas, V., i Schwalbe, M. L. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family*, 48(1), 37-46.

Gray-Little, B., Williams, V. S., i Hancock, T. D. (1997). An item response theory analysis of the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and social psychology bulletin*, *23*(5), 443-451.

Greenberg, J. (2008). Understanding the vital human quest for self-esteem. *Perspectives on Psychological Science*, *3*(1), 48-55.

Grozdek, M., Kuterovac-Jagodić, G., i Zarevski, P. (2007). Samopoimanje srednjoškolaca različitog školskog uspjeha. *Suvremena psihologija*, *10*(1), 37-54.

Harter, S. (1988). *Manual for the Self-Perception Profile for Adolescents*. Denver, CO: University of Denver.

Harter, S. (1990). Processes underlying adolescent self-concept formation. *Advances in adolescent development: An annual book series*, 2, 205-239.

Harter, S. (2000). Reclaiming Children and Youth. *Bloomington* , 9(3), 133-138.

Huitt, W. (2004). Self-concept and self-esteem. *Educational psychology interactive*, *1*, 1-5.

Humphrey, N. (2004). The death of the feel-good factor? Self-esteem in the educational context. S *International*, *25*(3), 347-360.

Karpinski, A. (2004). Measuring self-esteem using the Implicit Association Test: The role of the other. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *30*(1), 22-34.

Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J., i Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *125*(4), 470.

Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Laursen, B. (1995). Conflict and social interaction in adolescent relationships. *Journal of research on adolescence*, *5*(1), 55-70.

Lebedina-Manzoni, M., i Lotar, M. (2011). Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, *19*(1), 39-50.

Ljubotina, D. (2020). Priručnik za upitnik samopoimanja. (priručnik u izradi)

Mann, M. M., Hosman, C. M., Schaalma, H. P., i De Vries, N. K. (2004). Self-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. *Health education research*, *19*(4), 357-372.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370- 96.

OECD (2018). PISA 2018 Results. NCES.

Oyserman, D., Johnson, E., & James, L. (2011). Seeing the destination but not the path: Effects of socioeconomic disadvantage on school-focused possible self content and linked behavioral strategies. *Self and Identity,* 10(4), 474-492.

Patton, W., Bartrum, D. A., i Creed, P. A. (2004). Gender differences for optimism, self-esteem, expectations and goals in predicting career planning and exploration in adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, *4*(2-3), 193-209.

Primorac, M. (2014). Razlike u samopoštovanju mladih u srednjoj i kasnoj adolescenciji. *Zadar: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju*.

Quatman, T., i Watson, C. M. (2001). Gender differences in adolescent self-esteem: An exploration of domains. *The Journal of genetic psychology*, *162*(1), 93-117.

Robson, P. J. (1988). Self-esteem–a psychiatric view. *The British Journal of Psychiatry*, *153*(1), 6-15.

Rosenberg, M. (2015). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press.

Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. New York: Basic Books.

Ručević, S., i Ivana, D. (2010). Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženosti i samopoštovanja adolescenata. *Psihologijske teme*, *19*(1), 103-121.

Saliyan, V., i Rani, R. (2019). Gender Differences in Self-Esteem among Adolescents at Selected PU College, Bangalore. *Assessment*, *4*(9), 726-729.

Schwalbe, M. L., i Staples, C. L. (1991). Gender differences in sources of self-esteem. *Social Psychology Quarterly*, 54(2), 158-168.

Schwarz, N., i Bohner, G. (2001). The construction of attitudes. *Blackwell handbook of social psychology: Intraindividual processes*, *1*, 436-457.

Shavelson, R. J., Hubner, J. J., i Stanton, G. C. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of educational research*, *46*(3), 407-441.

Simon, W. E., i Simon, M. G. (1975). Self-esteem, intelligence and standardized academic achievement. *Psychology in the Schools*, 12(1), 97-100.

Stamać, Z. K. (2003). *Provjera točnosti stereotipa fizičke atraktivnost*. Diplomski rad. Filozofski fakultet. Zagreb. Neobjavljeni diplomski rad.

Vasta, R., Haith, M.M., i Scott, A.M. (1997). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Wang, F., Wild, T. C., Kipp, W., Kuhle, S., i Veugelers, P. J. (2009). The influence of childhood obesity on the development of self-esteem. *Health Reports*, *20*(2), 21-27.

Zullig, K. J., Valois, R. F., Huebner, E. S., i Drane, J. W. (2005). Adolescent health-related quality of life and perceived satisfaction with life. *Quality of life Research*, *14*(6), 1573-1584.

PRILOZI

Prilog A

Tablica 7

Aritmetičke sredine i standardne devijacije zadovoljstva aspektima samopoimanja za učenike

	Gimnazija		Strukovna srednja		Ukupno	
Aspekti samopoimanja	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Tjelesni izgled	5,05	1,61	5,04	1,73	5,04	1,69
Socijalne vještine	5,06	1,58	5,19	1,51	5,15	1,53
Akademski uspjeh	5,24	1,50	4,82	1,44	4,96	1,47
Ljubavni život	3,98	1,97	4,36	2,00	4,24	1,99
Kognitivne sposobnosti	5,17	1,53	5,04	1,57	5,08	1,56
Fizičko zdravlje	5,95	1,36	5,88	1,46	5,90	1,42
Mentalno zdravlje	5,93	1,62	5,78	1,71	5,83	1,68
Empatija	5,20	1,51	5,45	1,60	5,37	1,58
Originalnost	4,91	1,51	4,96	1,60	4,95	1,57
Kreativnost	4,63	1,79	4,69	1,82	4,67	1,80
Specifični talenti	5,19	1,72	5,05	1,66	5,09	1,67
Socijalna prihvaćenost	5,37	1,26	5,33	1,45	5,34	1,39
Pripadnost društvu	5,13	1,34	5,03	1,57	5,06	1,50
Materijalni status	5,61	1,37	5,38	1,49	5,45	1,45
Uloga sina/kćeri	5,15	1,54	5,40	1,51	5,32	1,52
Sportske i tjelesne vještine	5,50	1,55	5,16	1,65	5,27	1,62
Tehničke vještine	5,10	1,42	5,05	1,53	5,06	1,49
Etičnost i moralnost	5,60	1,24	5,26	1,48	5,37	1,41
Matematičke vještine	4,77	1,84	4,36	1,80	4,49	1,82
Jezične i govorne vještine	4,92	1,49	4,74	1,63	4,80	1,58

Tablica 8

Aritmetičke sredine i standardne devijacije zadovoljstva aspektima samopoimanja za učenice

	Gimnazija		Strukovna srednja		Ukupno	
Aspekti samopoimanja	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Tjelesni izgled	4,53	1,54	4,22	1,74	4,37	1,66
Socijalne vještine	4,97	1,56	4,76	1,68	4,83	1,62
Akademski uspjeh	5,05	1,43	4,50	1,45	4,76	1,46
Ljubavni život	3,38	2,01	3,80	2,11	3,60	2,07
Kognitivne sposobnosti	4,82	1,29	4,49	1,57	4,65	1,45
Fizičko zdravlje	5,52	1,42	5,46	1,49	5,49	1,46
Mentalno zdravlje	4,90	1,82	4,91	2,08	4,90	1,96
Empatija	5,68	1,39	5,57	1,47	5,63	1,43
Originalnost	4,79	1,37	4,90	1,58	4,85	1,49
Kreativnost	4,65	1,64	4,69	1,68	4,67	1,66
Specifični talenti	4,65	1,72	4,50	1,86	4,57	1,79
Socijalna prihvaćenost	4,94	1,46	4,94	1,49	4,94	1,48
Pripadnost društvu	4,88	1,36	4,81	1,66	4,85	1,53
Materijalni status	5,46	1,35	5,18	1,66	5,31	1,53
Uloga sina/kćeri	5,24	1,35	5,22	1,64	5,23	1,51
Sportske i tjelesne vještine	4,59	1,69	4,39	1,88	4,48	1,79
Tehničke vještine	4,47	1,44	4,20	1,71	4,33	1,59
Etičnost i moralnost	5,69	1,21	5,41	1,44	5,55	1,34
Matematičke vještine	4,29	1,78	3,80	1,93	4,03	1,87
Jezične i govorne vještine	5,07	1,43	4,72	1,67	4,88	1,57

Tablica 9

Aritmetičke sredine i standardne devijacije zadovoljstva aspektima samopoimanja za cijeli uzorak

	Gimnazija		Strukovna srednja		Ukupno	
Aspekti samopoimanja	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Tjelesni izgled	4,74	1,59	4,70	1,78	4,71	1,71
Socijalne vještine	4,97	1,56	5,01	1,60	4,99	1,58
Akademski uspjeh	5,13	1,46	4,68	1,45	4,86	1,47
Ljubavni život	3,63	2,01	4,13	2,06	3,93	2,05
Kognitivne sposobnosti	4,97	1,40	4,8	1,59	4,87	1,52
Fizičko zdravlje	5,70	1,41	5,70	1,49	5,70	1,45
Mentalno zdravlje	5,32	1,81	5,41	1,93	5,37	1,88
Empatija	5,48	1,46	5,50	1,55	5,50	1,51
Originalnost	4,84	1,43	4,94	1,59	4,90	1,53
Kreativnost	4,64	1,70	4,69	1,76	4,67	1,73
Specifični talenti	4,87	1,73	4,82	1,77	4,84	1,75
Socijalna prihvaćenost	5,12	1,39	5,16	1,48	5,14	1,45
Pripadnost društvu	4,98	1,36	4,94	1,61	4,96	1,51
Materijalni status	5,52	1,36	5,30	1,57	5,39	1,49
Uloga sina/kćeri	5,20	1,43	5,32	1,57	5,27	1,51
Sportske i tjelesne vještine	4,97	1,69	4,83	1,79	4,88	1,75
Tehničke vještine	4,73	1,46	4,68	1,66	4,70	1,58
Etičnost i moralnost	5,66	1,22	5,32	1,46	5,46	1,38
Matematičke vještine	4,49	1,82	4,12	1,87	4,26	1,86
Jezične i govorne vještine	5,00	1,45	4,73	1,64	4,84	1,57

Prilog B

Tablica 10

Veličine efekata analiza varijance provedenih na dvadeset aspekata samopoimanja

Aspekti samopoimanja	$\eta^2_{p\text{spol}}$	$\eta^2_{p\text{škola}}$	$\eta^2_{p\text{spol*škola}}$
Fizičko zdravlje	,02	,001	<,001
Empatija	,009	,001	,003
Etičnost i moralnost	,002	,012	<,001
Materijalni status	,003	,007	<,001
Mentalno zdravlje	,061	<,001	<,001
Uloga sina/kćeri	<,001	,001	,002
Socijalna prihvaćenost	,019	<,001	<,001
Socijalne vještine	,008	,00	,002
Pripadnost društvu	,006	,001	<,001
Originalnost	,001	,001	<,001
Sportske i tjelesne vještine	,054	,006	<,001
Kognitivne sposobnosti	,02	,006	,001
Akademski uspjeh	,007	,03	<,001
Specifični talenti	,022	,002	<,001
Jezične i govorne vještine	<,001	,006	,001
Tjelesni izgled	,04	,002	,002
Tehničke vještine	,052	,003	,001
Kreativnost	<,001	<,001	<,001
Matematičke vještine	,019	,014	<,001
Ljubavni život	,008	<,001	,002

Napomena: $\eta^2_{p\text{spol}}$ -proporcija varijance odgovorna za veličinu učinka spola, $\eta^2_{p\text{škola}}$ - proporcija varijance odgovorna za veličinu učinka škole, $\eta^2_{p\text{spol*škola}}$- proporcija varijance odgovorna za veličinu učinka interakcije.

Prilog C

Tablica 11

Aritmetičke sredine i rangovi zadovoljstva aspekata samopoimanja kod učenika i učenica te u gimnazijama i strukovnim srednjim školama

Aspekt samopoimanja	Učenici	Učenice	Gimnazija	Strukovna srednja
Fizičko zdravlje	5,9 (1.)	5,49 (3.)	5,70 (1.)	5,70 (1.)
Empatija	5,37 (4./5.)	5,63 (1.)	5,48 (4.)	5,50 (2.)
Etičnost i moralnost	5,37 (4./5.)	5,55 (2.)	5,66 (2.)	5,32 (4.)
Materijalni status	5,61 (3.)	5,31 (4.)	5,52 (3.)	5,30 (6.)
Mentalno zdravlje	5,83 (2.)	4,9 (7.)	5,32 (5.)	5,41 (3.)
Uloga sina/kćeri	5,32 (7.)	5,23 (5.)	5,2 (6.)	5,32 (5.)
Socijalna prihvaćenost	5,34 (6.)	4,94 (6.)	5,12 (8.)	5,16 (7.)
Socijalne vještine	5,15 (9.)	4,83 (11.)	4,97 (11./12./13.)	5,00 (8.)
Pripadnost društvu	5,06 (12./13.)	4,85 (9./10.)	4,98 (10.)	4,94 (9./10.)
Originalnost	4,95 (16.)	4,85 (9./10.)	4,84 (15.)	4,94 (9./10.)
Sportske i tjelesne vještine	5,27 (8.)	4,48 (16.)	4,97(11./12./13.)	4,83 (11.)
Kognitivne sposobnosti	5,08 (11.)	4,65 (14.)	4,97(11./12./13.)	4,80 (13.)
Akademski uspjeh	4,96 (15.)	4,76 (12.)	5,13 (7.)	4,68 (17./18.)
Specifični talenti	5,10 (10.)	4,57 (15.)	4,87 (14.)	4,82 (12.)
Jezične i govorne vještine	4,80 (17.)	4,88 (8.)	5,00 (9.)	4,73 (14.)
Tjelesni izgled	5,04 (14.)	4,37 (17.)	4,74 (16.)	4,70 (15.)
Tehničke vještine	5,06 (12./13.)	4,33 (18.)	4,73 (17.)	4,68 (17./18.)
Kreativnost	4,67 (18.)	4,67 (13.)	4,64 (18.)	4,69 (16.)
Matematičke vještine	4,49 (19.)	4,03 (19.)	4,49 (19.)	4,12 (20.)
Ljubavni život	4,24 (20.)	3,60 (20.)	3,63 (20.)	4,13 (19.)

Prilog D

Tablica 12

Aritmetičke sredine i standardne devijacije važnosti aspekata samopoimanja za učenike

	Gimnazija		Strukovna srednja		Ukupno	
Aspekt samopoimanja	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Tjelesni izgled	4,84	1,51	4,73	1,73	4,76	1,66
Socijalne vještine	5,56	1,43	5,41	1,51	5,46	1,48
Akademski uspjeh	5,41	1,37	4,93	1,71	5,08	1,63
Ljubavni život	4,35	1,81	4,79	1,97	4,65	1,93
Kognitivne sposobnosti	5,56	1,23	5,42	1,43	5,46	1,37
Fizičko zdravlje	6,35	1,10	6,19	1,39	6,24	1,31
Mentalno zdravlje	6,30	1,14	6,06	1,64	6,13	1,51
Empatija	5,37	1,51	5,55	1,57	5,49	1,55
Originalnost	4,64	1,71	4,35	1,88	4,44	1,83
Kreativnost	3,93	1,83	4,17	1,96	4,09	1,92
Specifični talenti	5,06	1,87	4,66	1,86	4,79	1,87
Socijalna prihvaćenost	4,79	1,68	4,74	1,80	4,76	1,76
Pripadnost društvu	4,34	1,65	4,42	1,76	4,39	1,72
Materijalni status	4,80	1,57	4,85	1,61	4,83	1,6
Uloga sina/kćeri	5,10	1,56	5,35	1,69	5,27	1,65
Sportske i tjelesne vještine	5,05	1,98	5,06	1,92	5,06	1,94
Tehničke vještine	5,04	1,53	5,10	1,60	5,08	1,58
Etičnost i moralnost	5,57	1,57	5,06	1,73	5,22	1,69
Matematičke vještine	4,71	1,90	4,05	1,90	4,26	1,92
Jezične i govorne vještine	5,12	1,44	4,76	1,74	4,88	1,65

Tablica 13

Aritmetičke sredine i standardne devijacije važnosti aspekata samopoimanja za učenice

	Gimnazija		Strukovna srednja		Ukupno	
Aspekt samopoimanja	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Tjelesni izgled	5,43	1,13	5,13	1,57	5,27	1,38
Socijalne vještine	6,17	1,04	5,85	1,33	6,00	1,21
Akademski uspjeh	6,08	1,08	5,69	1,35	5,88	1,25
Ljubavni život	4,74	1,92	4,98	2,02	4,86	1,97
Kognitivne sposobnosti	6,00	1,13	5,77	1,34	5,88	1,25
Fizičko zdravlje	6,52	1,05	6,30	1,38	6,40	1,24
Mentalno zdravlje	6,34	1,41	6,31	1,42	6,33	1,41
Empatija	6,01	1,16	6,15	1,29	6,08	1,23
Originalnost	4,82	1,56	4,75	1,90	4,78	1,74
Kreativnost	4,55	1,76	4,76	1,88	4,66	1,82
Specifični talenti	5,06	1,65	4,58	1,86	4,81	1,78
Socijalna prihvaćenost	5,16	1,42	5,01	1,59	5,08	1,51
Pripadnost društvu	4,67	1,62	1,78	1,56	4,73	1,59
Materijalni status	5,06	1,50	4,81	1,72	4,93	1,62
Uloga sina/kćeri	5,51	1,39	5,67	1,49	5,59	1,44
Sportske i tjelesne vještine	4,56	1,90	4,32	1,94	4,43	1,92
Tehničke vještine	4,71	1,58	4,60	1,61	4,65	1,59
Etičnost i moralnost	5,83	1,47	5,30	1,56	5,55	1,54
Matematičke vještine	4,75	1,69	4,14	1,86	4,43	1,80
Jezične i govorne vještine	5,57	1,40	5,42	1,56	5,49	1,49

Tablica 14

Aritmetičke sredine i standardne devijacije važnosti aspekata samopoimanja za ukupni uzorak

	Gimnazija		Strukovna srednja		Ukupno	
Aspekt samopoimanja	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Tjelesni izgled	5,19	1,33	1,89	1,67	5,01	1,55
Socijalne vještine	5,92	1,25	5,59	1,45	5,72	1,38
Akademski uspjeh	5,80	1,25	5,25	1,62	5,47	1,51
Ljubavni život	4,57	1,88	4,87	1,99	4,75	1,95
Kognitivne sposobnosti	5,82	1,19	5,57	1,40	5,67	1,33
Fizičko zdravlje	6,45	1,07	6,24	1,39	6,32	1,28
Mentalno zdravlje	6,32	1,30	6,16	1,56	6,23	1,46
Empatija	5,74	1,35	5,80	1,49	5,78	1,43
Originalnost	4,75	1,62	4,52	1,90	4,61	1,79
Kreativnost	4,29	1,81	4,42	1,95	4,37	1,90
Specifični talenti	5,06	1,74	4,63	1,86	4,80	1,82
Socijalna prihvaćenost	5,01	1,54	4,86	1,71	4,92	1,65
Pripadnost društvu	4,53	1,64	4,57	1,69	4,56	1,67
Materijalni status	4,95	1,53	4,84	1,66	4,88	1,61
Uloga sina/kćeri	5,34	1,47	5,49	1,61	5,43	1,56
Sportske i tjelesne vještine	4,76	1,94	4,75	1,96	4,75	1,95
Tehničke vještine	4,84	1,57	4,89	1,62	4,87	1,6
Etičnost i moralnost	5,72	1,52	5,16	1,66	5,39	1,63
Matematičke vještine	4,73	1,78	4,09	1,88	4,34	1,87
Jezične i govorne vještine	5,38	1,43	5,05	1,69	5,18	1,60

Prilog E

Tablica 15

Veličine efekata analiza varijance provedenih na dvadeset aspekata samopoimanja

Aspekt samopoimanja	$\eta^2_{p\,\text{spol}}$	$\eta^2_{p\,\text{škola}}$	$\eta^2_{p\,\text{spol*škola}}$
Fizičko zdravlje	,003	,005	<,001
Mentalno zdravlje	,002	,002	,001
Empatija	,043	,003	<,001
Socijalne vještine	,033	,007	,001
Kognitivne sposobnosti	,021	,005	<,001
Akademski uspjeh	,054	,021	<,001
Uloga sina/kćeri	,013	,004	<,001
Etičnost i moralnost	,006	,024	<,001
Jezične i govorne vještine	,028	,006	,001
Tjelesni izgled	,023	,004	,001
Socijalna prihvaćenost	,009	,001	<,001
Materijalni status	,001	,001	,002
Tehničke vještine	,015	<,001	,001
Specifični talenti	<,001	,014	<,001
Ljubavni život	,005	,007	,001
Sportske i tjelesne vještine	,023	,001	,001
Originalnost	,006	,002	,001
Pripadnost društvu	,01	,001	<,001
Kreativnost	,024	,003	<,001
Matematičke vještine	<,001	,026	<,001

Napomena: $\eta^2_{p\,\text{spol}}$ -proporcija varijance odgovorna za veličinu učinka spola, $\eta^2_{p\,\text{škola}}$ - proporcija varijance odgovorna za veličinu učinka škole, $\eta^2_{p\,\text{spol*škola}}$- proporcija varijance odgovorna za veličinu učinka interakcije.

Prilog F

Tablica 16

Aritmetičke sredine i rangovi važnosti aspekata samopoimanja kod učenika i učenica te u gimnazijama i strukovnim srednjim školama

Aspekt samopoimanja	Učenici	Učenice	Gimnazija	Strukovna srednja
Fizičko zdravlje	6,24 (1.)	6,4 (1.)	6,45 (1.)	6,24 (1.)
Empatija	5,49 (3.)	6,08 (4.)	5,74 (6.)	5,80 (3.)
Etičnost i moralnost	5,22 (7.)	5,55 (8.)	5,72 (7.)	5,16 (8.)
Materijalni status	4,83 (12.)	4,93 (12.)	4,95 (13.)	4,84 (14.)
Mentalno zdravlje	6,13 (2.)	6,33 (3.)	6,32 (2.)	6,16 (2.)
Uloga sina/kćeri	5,27 (6.)	5,59 (7.)	5,34 (9.)	5,49 (6.)
Socijalna prihvaćenost	4,76 (14./15.)	5,08 (11.)	5,00 (12.)	4,86 (13.)
Socijalne vještine	5,46 (4./5.)	6,00 (2.)	5,92 (3.)	5,59 (4.)
Pripadnost društvu	4,39 (18.)	4,73 (16.)	4,53 (19.)	4,57 (17.)
Originalnost	4,44 (17.)	4,78 (15.)	4,75 (16.)	4,52 (18.)
Sportske i tjelesne vještine	5,06 (10.)	4,43 (19./20.)	4,76 (15.)	4,75 (15.)
Kognitivne sposobnosti	5,46 (4./5.)	5,88 (5.)	5,82 (4.)	5,57 (5.)
Akademski uspjeh	5,08 (8./9.)	5,87 (6.)	5,8 (5.)	5,25 (7.)
Specifični talenti	4,79 (13.)	4,81 (14.)	5,06 (11.)	4,63 (16.)
Jezične i govorne vještine	4,88 (11.)	5,49 (9.)	5,38 (8.)	5,05 (9.)
Tjelesni izgled	4,76 (14./15.)	5,27 (10.)	5,19 (10.)	4,89 (10./11.)
Tehničke vještine	5,08 (8./9.)	4,65 (18.)	4,84 (14.)	4,89 (10./11.)
Kreativnost	4,09 (20.)	4,66 (17.)	4,29 (20.)	4,42 (19.)
Matematičke vještine	4,26 (19.)	4,43 (19./20.)	4,73 (17.)	4,09 (20.)
Ljubavni život	4,65 (16.)	4,86 (13.)	4,57 (18.)	4,87 (12.)